

RİSK TOPLUMU VE SİYASAL EYLEM: RİSK OLGUSUNUN TÜRK SİYASETİNE YANSIMASI*

Ahmet Ayhan KOYUNCU*

Kayhan DELİBAŞ**

Özet

Risk toplumu kavramı Alman düşünür Ulrich Beck tarafından ortaya atılmış bir yaklaşımdır. Sanayi modernliğinin aşıldığı ve yeni bir modernlik döneminin başladığını iddia eden Beck'e göre, yeni dönemin en temel özelliği risk olgusudur. Eski modernlik döneminde toplumsal faydanın paylaşımı esasken, refleksif modernlik döneminde şerrin paylaşımı esastır. Önceki dönemlerde sıradan bir sağlık sorunu, bu dönemde siyaseti bile etkileyen önemli bir problem haline gelmiştir. Bu bağlamda bu çalışma, riskin genelde siyasete, özelde ise Türkiye siyasetine etkilerini tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Risk, Risk Toplumu, Siyaset, Dünya Siyaseti, Türk Siyaseti

RISK SOCIETY AND POLITICAL ACT: THE RISK FACT OF REFLECTION ON TURKISH POLITICY

Abstract

The concept of Risk Society is an approach that is produced by Ulrich Beck. According to Beck, who claims that industrial modernity has been gone beyond and has started a new modernity, risk is the basic fact of new age. The main goal was sharing of social benefits in the older modernity age, but in reflexif modernity age, it is sharing of harms. A fact of a routin healthy problem has become an important political problem in this age. In this context, this article aims to debate affects of risk concepts over politics accross the world and Turkey.

* "Bu çalışma Doç. Dr. Kayhan DELİBAŞ ile 2010 güz döneminde yapılan 'Risk Toplumu ve Siyasal Eylem' adlı derse ödev olarak sunulan çalışmadan oluşturulmuştur."

* Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ahmetakoyuncu@hotmail.com

** Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, kdelibas@adu.edu.tr

Key Words: Risk, Risk Society, Politics, The politics of the World, The Politics of Turkey.

Giriş

Risk Toplumu kavramı, ilk kez Ulrich Beck tarafından ortaya konulan, modern sonrası dönemin analizi için en önemli kavramlardan birisidir. Beck'e göre Dünya Risk Toplumunda yaşıyoruz. Risk toplumu, hemen her şeyin risk olarak algılandığı bir anlayıştır. 20.yy.da dünya, önemli bir değişim sürecinin içerisindeydi. Modernlik birçok alanda kıyasıya eleştiriye tutuldu. Modernliğin toplumu sanayi toplumdurdu. Ancak sanayi dönemi aşıldı. Birçok alanda önemli değişimler yaşandı. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler insan yaşamında çok büyük değişim ve dönüşümler ortaya çıkardı. Bilimsel ve teknolojik dönüşümlere paralel olarak, sosyal ve siyasal alanlarda da değişimler ortaya çıktı. Yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelere rağmen, insanlık tarihinin en kanlı savaşlarının yaşandığı ve modernliğin vaat ettiği özgürlük, daha müreffeh bir yaşam ve daha güvenli bir dünya, insanların beklentilerini karşılamadı. İnsanlık bu dönemde ikisi dünya savaşı olmak üzere, irili ufaklı yaklaşık 300 savaş gördü. Çok büyük kitlesel katliamlar yaşandı. Soğuk savaş döneminde insanların sahip olduğu siyasal görüşleri, hükümetleri tarafından kovuşturmaya, tutuklanmalara ve işkencelere sebebiyet verdi.

Risk toplumu tanımlaması da, modernliğin vaatlerinin önemli bir oranda boşa çıkmasıyla eleştirilen ve yaşanan dönemi adlandırmaya çalışan bir analiz yaklaşımıdır. Risk toplumu kavramsallaştırmasının önemi içinde yaşadığımız dönemin temel karakteristiklerini ortaya koymasıdır. İçinde yaşadığımız dönemin en temel kavramı risktir. Beck, riskin modernlikle ilişkili olarak düşünülmesi gerektiğini, riskin modern dönemde ortaya çıktığını ifade etmektedir. Giddens'da aynı vurguyu yapmaktadır. Bu konuya ise risk ile tehlikenin birbirinden

ayrıştırılmasıyla başlarlar. Tehlike insanlara yada onların değer verdikleri şeylere yönelik tehditleri ifade etmektedir. Oysa risk, bu tehditlerin gerçekleşme olasılığını içermektedir. Yani risk bir olasılıktır. Ancak riskin diğer bir boyutu daha vardır ki Giddens ve Beck'in de asıl vurguladıkları bu boyutudur, risk insan kararları sonucu oluşur. İnsanların herhangi bir konuda seçim yapması ve bu konuda karar alması ile birlikte risk ortaya çıkar. Bu bağlamda risk karar ile eşittir de diyebiliriz.

Risk toplumu teorisine göre, insanlar bildikleri ölçüde korkulara sahip olurlar. Bu bağlamda daha çok bildikçe daha çok korkarız. Korkularımızın kaynağı, kullandığımız teknolojilerin sonuçlarını bilebilmemizdir. Yaşamış olduğumuz birkaç tecrübe de bize, ürettiğimiz teknolojinin nelere mal olabileceğini göstermiştir. Üstelik bu felaketler sınır ötesine de aşmıştır. Çernobil felaketi, risk toplumundaki sorunların sadece o ülke sınırlarıyla ilgili olmadığını net biçimde göstermiştir.

Böylece yaşadığımız risklerin boyutları ortaya çıkmış, toplum olarak bu konuda sıkıntılar duyulmaya başlanmış ve risk siyasetin de konusu olarak gündeme gelmiştir. Hatta dünyanın gidişatı öyle gösteriyor ki bundan sonra da siyasetin en önemli malzemesi haline gelecektir. Toplum endişeli toplum haline gelmiştir. Siyasiler de toplumun endişelerine yönelik çözüm önerileri getirecektir. Siyasetin üretimi, bir toplumda var olan sorunların çözümüne yönelik çalışmalarla beslenir. Doğal olarak toplumun temel sorunu endişe ve korku olursa siyaset de ona yönelik bir siyasa (Policy) geliştirmek zorundadır.

Türkiye'de de, özellikle son yıllarda risk, önemli bir konu haline gelmiş ve siyasal alanda kendisini hissettirmeye başlamıştır. Deli dana hastalığı, kuş gribi, SARS hastalığı ve domuz gribi gibi, normal şartlar altında sadece bir sağlık problemi olan durumlar, iktidarıyla

muhalefetiyle ülke siyasetini etkilemiş ve günlerce basında yer almıştır. Siyasiler, bu noktada halkı çeşitli açıklamalar yaparak duruma hâkim olmaya çalışmışlardır.

Bizde bu çalışmamızda riskin siyaset üzerindeki etkisini ele alacağız. Türkiye’de özellikle internetin yaygınlaşması bilginin ulaşımında çok önemli bir kolaylık yaratmıştır. Bilgiye ulaşım beraberinde risk olgusunu gündeme sokmuştur. Türkiye’de de güvenlik, önemli bir problem olarak siyasal alana girmiştir. Siyasal yelpazenin hem sağında hem de solunda gündemi işgal etmeye başlamıştır. Biz de bu çalışma bağlamında, Türk siyasetinde risk olgusunun somut etkilerini, bir boyutuyla gözler önüne sermeyi hedefledik. Ancak konuya girmeden önce riskle ilgili bazı açıklamalar konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

I-) Risk Nedir?

Risk her şeyden önce modern dönemle ilgili bir kavramdır.¹ İnsanlar modern dönem öncesinde de çeşitli tehlikelerle karşı karşıydılar. Ancak modern dönemde risk insanın kararları sonucu karşı karşıya kaldığı tehlikeleri ifade etmek için kullanıldı. Furedi’nin tanımına göre “Risk terimi, belirli bir tehlikeyle bağlantılı olarak hasar, yaralanma, hastalanma, ölüm ve başka olumsuzlukların meydana gelme olasılığını” ifade eder.² Yani bir tehdidin gerçekleşme olasılığıdır.

Riskler en genel anlamıyla ikiye ayrılır. Birincisi dışsal riskler, ikincisi imal edilmiş riskler. Dışsal riskler deprem, sel, volkan patlaması, kuraklık vs. gibi riskleri içerir. İmal edilmiş riskler ise gelişmekte olan bilgilerimizin dünya üzerindeki etkisi ile oluşmuştur.³ Nükleer patlamalar ve sızıntılar, ozon tabakasının delinmesi, sera gazı etkisi, küresel ısınma vs gibi tehditler imal edilmiş risklerdir. İmal

¹ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları., İstanbul, 1998, s.36.

² Frank Furedi, *Korku Kültürü*, Çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.43.

³ Anthony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev. Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 40.

edilmiş risklerin en önemli noktası, sonuçlarının bir felaket olmasıdır. Bu tür riskler yüksek maliyetli risklerdir ve bunları “denemenin imkanı yoktur.” Giddens’in de ifade ettiği gibi işler bir ters giderse sonuç felaket olur. Şu anda söylenebilecek tek şey şudur: şimdiye kadar iyi gitti!⁴

İmal edilmiş riskler ulus aşırı bir konuma sahiptir. Silahlarla çevrilmiş sınırları deler geçer. Duvarları aşar geçer. Yakın zamanda Macaristan’da yaşanan bir kimyasal tesisin sel sonucu zarar görmesi ve kimyasal atıkların Karadeniz’e karışması birçok ülke için tehdit oluşturmuştur. Macaristan’la sınırı olmayan ülkemiz de, Karadeniz üzerinden sorunun etkilenen taraflarından birisi olmuştur. Bir başka örnek Çernobil’dir. Çernobil’deki nükleer tesisin sızıntı yapması yıllarca ülkemizde etkili olmuş ve birçok bölge insanı kanser gibi hastalıklara maruz kalmıştır. 1980’li yılların sonunda ve 1990’lı yılların başında o bölgede üretilen çay, fındık gibi birçok ürünün kanserojen etkileri gündeme gelmiş ve siyasetçiler sıklıkla bu konuda topluma teskin edici açıklamalar yapmak zorunda kalmışlardır.

II-) Risk Toplumu ve Siyaset

Risk toplumu kavramını ortaya atan Beck, daha önce de ifade edildiği gibi, bu kavramla yaşadığımız dönüşümleri açıklamaya çalışıyor. Kavram ekolojik, siyasal, sosyal ve kültürel yapıdaki olası ve olan tehlikelere göndermede bulunmaktadır.⁵ Risk toplumunu tanımlama çabamıza önemli bir soru ile başlayabiliriz. Risk toplumu nerede başlar? Bu soruya doğanın ve geleneğin bittiği yerde cevabını verebiliriz. Giddens’a göre doğanın bittiği bir dönemde yaşıyoruz.⁶ İnsanlık artık doğanın sırlarının önemli bir bölümünü keşfetmiş ve doğaya hükmetmeye başlamış ve onu kontrolü altına almaya başlamıştır. Artık doğa neredeyse tamamen toplumsallaşmıştır. Bu nokta risk toplumunun başlangıcını ifade eder.

⁴ Anthony Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği Üzerine*, (Çev) Müge Sözen, Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s. 83.

⁵ Vehbi Bayhan, “Risk Toplumu”, *Doğu-Batı*, sy. 19, (2002/2), s. 188.

⁶ Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, s. 41.

Risk toplumunun başlamasının ikinci göstergesi geleneğin sona ermesidir. Aslında geleneğin sona ermesi yerine gelenek sonrası dönemin yaşanması demek daha doğru olur. Giddens, bugün *gelenek sonrası toplumsal düzenden* söz edilebileceğini ifade eder.⁷ Bu aslında geleneğin ortadan kalktığı bir düzen değildir. Geleneğin statüsünün değiştiği bir düzendir. Modernliğin kendisi bir gelenek halini almıştır. Çünkü Beck'in ifadesi ile *basit modernlik* eskimiş ve aşılmıştır.⁸

Risk toplumu bazı temel özelliklere sahiptir. Bu bağlamda kısaca risk toplumunun özelliklerini de ele almak faydalı olacaktır. Risk toplumu her şeyden önce *ve* toplumdur. Kandinsky 19.yy.ın *ya-yada* toplumu olduğunu, 20.yy.a da *ve*'nin damgasını vurduğunu belirtiyor.⁹ *Ve* ifadesi modernliğin tekilci mantığının ortadan kalktığı, dışlamanın yerine birlikte var olmayı içerdığı, farklılığa ve bir aradalığa vurgu yapan bir ifadedir. Güvensizlik ve tehditler boyut değiştirmiştir. Dışsal hesaplanabilirlik imkânsız hale gelmiştir.¹⁰ Belirsizlik ana kavram haline gelmiştir. Bauman'a göre artık paylaşılacak tek şey belirsizliktir.¹¹ Geleneksel sosyal yapılar çözülmüştür. İnsanların tehditler karşısında kendilerini çaresiz hissettikleri bir durum hâkimdir. Siyasetin önemsizleştiği bir toplumdur. Siyasi projelerin tükenmeye yüz tuttuğu ve yeni siyasal projelerin güvenlik ve risk üzerinden üretilmeye başlandığı bir dönemdir. Güvensizlik ve tehditlerin boyut değiştirdiği bir dönemdir. Hemen her dönemde var olan tehlike ve tehditler, bu dönemde bir öz-yıkım ve öz-tehdit oluşturmaktadır. Riskler artık büyük ölçüde insan ürünü olmuştur. Bu dönemdeki riskler sigortalamaz bir konumdadır. Eskiden bir doğa olayı olan depremler, seller vs. gibi risklerin sigortalanması artık birçok şirketin batmasına yol açabilecek

⁷ Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği Üzerine*, s.12.

⁸ Ulrich Beck, *Siyasallığın İcadı*, Çev. Nihat Ülner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.33.

⁹ A.g.e., s. 9.

¹⁰ Ulrich Beck, *Risk Toplumu: Bir Başka Modernliğe Doğru*, Çev. Kazım Özdoğan, Bülent Doğan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2011, 274.

¹¹ Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, Çev. Tuncay Birkan, Metis yayınları, İstanbul, 2000, s. 40.

kadar büyük çaplı olmaktadır. Risk toplumu, bu özelliklere ek olarak, öz-eleştirel bir toplumdur. Risk toplumunda karşılaşılan tehdit ve risklerle herkes bir şekilde muhataptır. Ya mağdur veya ilgili, ama bir şekilde herkes sorumluluk sahibi olarak ileri çıkabilir bir konumdadır. Uzmanlar, karşıt-uzmanlarca görecelendirilir ve tahtlarından indirilirler. Geleneksel sosyal yapıların çözülmesi ile birlikte, sosyal hareketler de bu süreçten etkilenmiş ve klasik anlamıyla sınıfsal ve kültürel temelli boyuttan çıkmıştır. Artık sınıf ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, öncekilerden daha farklı bir boyuttadır. Daha gevşek bağlarla birbirine bağlanmış ve internet üzerinden yaygınlaşmaktadır (Bayhan, 2002: 188-200).¹²

III. Risk Toplumunda Siyasal Eylem Örnekleri

Yukarıda ana hatlarıyla özetlemeye çalıştığımız risk toplumu, daha önce de ifade edildiği gibi ekolojik, bilimsel, sosyal, kültürel ve siyasal alanda birçok değişime yol açmıştır. Kısmen diğer değişimlerden söz ettik ancak ana konumuz siyaset ve siyasal alanda yaşanan değişimlerdir. Dolayısıyla risk toplumunda siyaset üretimine daha ayrıntılı bir inceleme, konumuzun aydınlanmasını sağlayacaktır. Risk toplumunda en önemli siyasal değişim, siyasetin önemsizleşmesidir.

Siyasetçiler iktidarsız... Artık bir programları yok. Tek amaçları koltuklarında kalmak. Hükümet -hatta siyasi kamp- değişiklikleri, hiç de büyük değişikliklere gebe sayılamaz. (...) Bir yüzyıl önce liberalizmin hakim siyasi formülü meydan okuyucu ve küstah bir "ileriye atılan dev adım" ideolojisiydi. Şimdi ise teslimiyetçilik mazeretinden başka bir şey değil.¹³

Bu ifadeler, yani siyasetçilerin bir projeden yoksun olmaları hem sağ, hem de sol için geçerlidir (Delibaş, 2010). Politika vizyonsuz bir

¹² Bayhan, "Risk Toplumu", s. 188-200.

¹³ Bauman, *Siyaset Arayışı*, s. 12.

alana dönmüştür.¹⁴ 1989 yılı sol siyasetin dünya sahnesinden silinmesini ifade eder. Bu tarihten itibaren sol, temsil ettiğini ifade ettiği devrimcilikten muhafazakâr bir pozisyona sahip olur.¹⁵ Solun muhafazakârlığı sosyal demokrasinin savunulmasıdır. Refah devleti uygulamaları döneminde kazanılan hakların kaybedilmemesi için mücadele etmeye başlamıştır. Sağ siyaset de 2000'li yıllarda artık üretecek bir siyasi projeye sahip değildir. Her iki kanadın da ortak olarak üretebileceği siyaset güvenlik siyaseti olmaktadır.

Bu konuyu biraz açarsak; Beck, *bireyselleşme süreci* denilen bir noktaya işaret etmektedir. Günümüzde insanların Dünya Risk Toplumu kasırgasına fırlatılıp atıldığını, insanların birbirinden çok farklı ve birbiriyle çelişen küresel ve kişisel risklere katlanması gerektiğinden bahsediyor ve önceleri köy topluluğu dâhilinde, ait olunan toplumsal sınıf yada gruba dayanarak üstesinden gelinen tehditlerin, karşılaşılan imkanlar ve hayat hikayesindeki belirsizliklerin gittikçe tekil birey tarafından algılanmak, yorumlanmak ve işlenmek durumunda olduğunu ifade ediyor.¹⁶ Birey bu noktada aciz bir duruma düşmektedir ve bu nokta belirsizlik/güvensizlik duygusu yaratmaktadır. Bu duygunun siyasal alanda karşılığı ise en net olarak güvenlik söyleminde kendini bulmaktadır.

Özetlediğimizde, birincisi siyasetin önemsizleşmesi, ikincisi siyasetin ve siyasetçilerin bir projeden yoksun olmaları, üçüncüsü hem sağın hem de solun tüm siyasal projelerini güvenlik üzerine kurması gibi durumlar Risk toplumunda siyaset anlayışını tanımlayan ana özellikler olarak göze çarpmaktadır.

Risk toplumunda siyasetin somut örneklerini ele aldığımızda, bu konuya ilişkin iki alt başlıkta dünyadan ve Türkiye'den siyasal eylem

¹⁴ Frank Furedi, *Politics of Fear*, Continuum International Publish, London, 2005, s.5.

¹⁵ Giddens, *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği Üzerine*, s. 56.

¹⁶ Beck, *Siyasallığın İcadı*, s. 37

örnekleri vermek, konunun daha net anlaşılması için önem arz etmektedir.

a-) Dünyadan Örnekler

Güvenlik merkezli siyasetin dönüm noktası olarak 11 Eylül saldırıları kabul edilebilir. 11 Eylül'le gelen rüzgâr hem Batı dışında hem de Batı'da önemli bir değişim sürecinin başlatmıştır. Bu konjonktürel değişim sürecinin merkezinde güvenlik teması oturmaktadır. 11 Eylül'le birlikte güvenlik Batı dünyasında ve giderek tüm dünyada en üstün değer haline gelmektedir. Bir örnek olarak Hollanda'daki siyasi partilerin neredeyse tamamı, 2002 yılında gerçekleşen seçimde güvenlik temasını işlemişlerdir. Güvenlik ve bakım temasını ön plana çıkararak aşır sağ bir parti (LPF) Rotterdam'da oylarını % 35'e çıkarmış, ülke genelinde ise oyların % 17'sini alarak koalisyon hükümetinin bir üyesi olmuştur. Seçimlerden sonra kurulan sağ hükümetin "stratejik sözleşmesinin" öncelikli dört konusunun başında güvenlik, bakım, eğitim ve entegrasyon-göç konuları gelmektedir.¹⁷ Bu çerçevede baktığımızda, eğitim dışındaki üç konunun toplumun korkularına ilişkin konular olduğu açıktır.

Korkularımızın, siyasileri ve onların siyasi geleceklerini nasıl etkilediğine dair birkaç örnek de, bu durumun daha etkili olduğu ABD'den verelim. Amerika'da Michael Dukakis ve George Bush başkanlık seçimleri için çekişmektedir. Dukakis 10 yıl Massachusetts valiliği yapmış ve idam cezasının en gür sesli muhaliflerinden birisidir. Karşısındaki aday ise idamların yılmaz savunucusudur. Seçim sürecinde Dukakis'e başkanlığı kaybettiren en önemli olaylardan birisi yaşandı. Dukakis, cezaevlerinin eğitim ve rehabilitasyon kurumları olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden onun yönetimi sırasında mahkumlara ev izni verilirdi. Ev iznini kullanan mahkumlardan Willie Horton, izin bitiminde dönmedi ve bir kadına tecavüz etti. Dukakis'in

¹⁷ Kadir Canatan, "Batı'da Konjonktürel Değişim: Özgürlük mü, Güvenlik mi?", **Bilgi ve Düşünce**, Yıl 1, Sayı 9, Haziran 2003, s. 23.

rakibi Bush, yufka yürekli liberallerin yönetiminde bu durumun hepimizin başına gelebileceğini vurguladı. Gazetecilerin tüm sıkıştırmasına rağmen Dukakis “şiddeti yüceltmeyeceğini” ifade ederek idam cezasına ilişkin bakışından taviz vermedi.¹⁸ Sonuçta Bush seçimleri kazandı. Ancak aynı Bush, Arkansas valisi Bill Clinton karşısında yenilgiye uğradı. Clinton valiyken zeka özürlü Ricky Ray Rector’ın idam edilmesine onay vermişti. Bazı yorumcular, Horton’un Dukakis’e seçimi kaybettirdiği gibi, Rector’ın da Clinton’a seçimi kazandırdığını düşünüyorlar.¹⁹ Bauman sadece bu olayın yeterli olmadığını ve Clinton’ın halka kendini sevdirecek başka şeyler de yaptığını belirtiyor. Clinton suçlulara karşı çok sert bir tutum alma, polis sayısını ve devriyesini arttırma, ölüm cezası verilecek suçların kapsamını genişletme, daha fazla ve daha güvenli hapisane inşa ettirme sözü vererek bu konuda ne kadar duyarlı olduğunu gösterdi.²⁰ Tabii seçimi de kazandı.

Bauman’dan alıntıladığımız bu iki örnek haricinde, kitapta çok sayıda benzer örneğe yer verilmiş. Dolayısıyla bu örnekler, hükümetlerin ve siyasilerin güvenlik temalı seçim vaatlerine daha sık rastlayacağımızı gösteren birer gösterge niteliğindedir. Bu konuların dışında insanların gündelik hayatının risklerle dolu olması (!) da hükümetlerin siyaset üretimlerini etkilemektedir. Andrew Wakefield tarafından 1998 yılında kızamık, kızamıkçık ve kabakulak aşılarını içeren karma aşı ile ilgili bir çalışma yayımlandı. Bu çalışmaya göre karma aşilar, çocuklarda bağırsak rahatsızlıklarına ve otizme yol açıyordu. Sadece 12 vaka incelemesine dayanan bu makale, basında yer aldıktan sonra henüz kesin kanıtlara sahip olmadığı ifade edilmiş olsa da anne-babaların zihninde sadece “otizm” ifadesi kalmıştı. Daha sonra Finlandiya’da gerçekleştirilen 1.8 milyon kişi üzerinde uygulanan

¹⁸ Z. Bauman, a.g.e., s. 18

¹⁹ A.g.e., s. 18-19.

²⁰ A.g.e., s. 19.

dünyanın en büyük araştırmalarından birisi karma aşı ile otizm arasında hiçbir ilişki olmadığı belirtti. Ancak bu çalışma bile sonucu değiştirmeye yetmedi ve aşı kullanımını hızla düştü. Bunun üzerine İngiliz hükümeti karma aşının güvenli olduğuna halkı ikna etmek için 3 milyon sterlinlik bir kampanya başlattı.²¹ Korku içinde olan toplum en temelsiz iddiaları bile ciddiye alıyor ve hükümete bile güvenmiyor. Bir İngiliz anne, BBC'ye verdiği demeçte “deli dana olayından sonra hükümete güvenmediği için kimi suçlayabiliriz” diyordu.²²

b-) Türkiye'den Örnekler

Benzer durumlar artık ülkemizde de görülmeye başlandı. Önce deli dana vakası, peşinden kuş gribi vakası, daha sonra SARS salgını ve en son domuz gribi vakaları sıradan sağlık vakalarının nasıl siyasal bir boyuta taşındığının örneğidir. Medyanın ilgisi sayesinde toplumda oluşan genel kaygı durumu, hükümetleri bu konuda açıklama yapmaya, tedbirler almaya ve hatta sağlık politikalarında değişiklikler yapmalarına sebep olmuştur. Son domuz gribi örneği ülkemizde hükümet ve muhalefet dahil siyasi arenanın bütün aktörlerini bu konunun içine çekmiştir. Hükümet kamuoyunda oluşan kaygılardan dolayı tedbir olarak aşı ithal etmiş ve Sağlık Bakanı bizzat kendisi aşı olarak, herkesin aşı olmasını istemiştir. Başbakan aşı olmayı reddetmiş ve bunun önemli bir sorun olmadığını belirtmiştir. Muhalefet, bu aşı ithalinden dolayı birilerinin zengin edildiği iddiasıyla olayları farklı bir mecrada ele almıştır. Halk, ithal edilen ilaçların yan etkilerinin insanları felç edebileceği korkusuyla aşya itibar etmemiştir. Sağlık Bakanlığı bu konuda halkı aydınlatmak ve bu söylentilerin gerçeği yansıtmadığını belirtmek için kampanyalar düzenlemiştir. Sonuç olarak, domuz gribi vakasında ölen insan sayısının, normal gripten ölenlerden daha az insanın hayatına mal olduğu gerçeği ortaya çıkmış ve konu bir anda gündem dışına çıkmıştır.

²¹ Furedi, *Korku Kültürü*, s. 11-12.

²² A.g.e., s.12.

Ülkemizde yaşanan bir başka olay, risk toplumu algısının siyasi arenaya nasıl yansıdığına önemli bir örneğidir. Hidro-Elektirik Santrallerinin (HES) yapımı konusundadır. Rize'nin Ayder yaylasındaki İkizdere vadisine kurulması planlanan HES'ler yöneticilerle halkı karşı karşıya getirmiştir. Yüksek debiye sahip İkizdere vadisindeki derelere kurulacak olan HES'lerin, vadinin doğallığını bozacağını iddia eden HES karşıtları, barajların yapımına şiddetli bir şekilde karşı çıkıyorlar. HES karşıtları tarafından barajların yapımının, doğallığın bozulması yanında çevreye de zarar vereceği iddia ediliyor. Buna karşın HES yetkilileri ve mühendisler ise tersini savunuyorlar. HES'lerin çevreye kısmen zarar vereceğini ama bunun abartıldığını ifade ediyorlar. Elektrik üretimi için çevreye en az zarar veren yöntemin HES'ler olduğunu ifade ediyorlar. Bölge halkının HES'lere karşı çıkmasının yanında, o bölgede kurulan bir termal otel sahipleri de kendi yatırımlarının zarar görebileceği gerekçesiyle projeye karşı çıkıyorlar. Beck Risk toplumunun özelliklerinden bahsederken, sivil yurttaş inisiyatiflerinden bahsederek, zarara sebebiyet veren işkollarına yönelik tepkilerden birinin de o sektörden zarar gören başka bir sektör tarafından geliştirileceğinden bahsetmişti.²³ Burada da aynı durum karşımıza çıkmaktadır. Otel sahipleri HES'lerin yapımı esnasında gerçekleştirilecek patlamalar yüzünden termal suyollarında bir değişim meydana gelebileceğini ve bu değişimin 20 milyon dolarlık yatırımı mahvedebileceğini vurgulamaktadırlar.²⁴ Öte yandan bu sorun iktidar partisi içinde de bir sorun olmuş ve bakanlığın yapmak için çaba sarf ettiği bu projeye aynı partinin Belediye Başkanı karşı çıkmıştır.²⁵ Bölge SİT alanı ilan edilerek projenin yapımı durdurulmuştur. Ancak karşılıklı mücadele devam etmektedir.

²³ Beck, a.g.e., s. 51.

²⁴ Radikal Gazetesi, 04.10.2009.

²⁵ <http://www.haber3.com/hese-karsi-cikan-belediye-baskani-partisinden-istifa-etti-1028563h.htm>

Çevreci hareketler için bir başka örnek de Bergama köylülerinin başlattığı harekettir. 90'lı yılların ortalarında Bergama köylüleri, köylerinde siyanürle altın madeni aramak isteyen ve Bakanlar Kurulu Kararıyla izin alınan çalışmalara karşı ciddi bir mücadele içerisine girdi. Normal şartlar altında bölgenin ekonomisi için oldukça önemli olan böyle bir girişim, çıkarılacak madenin siyanür aracılığıyla çıkarılması sebebiyle bölge halkının tepkisini çekmiştir. Sağlıklarının tehlikeye gireceğini ifade eden bölge halkı, bu sebeple hem sivil direniş hem de hukuki olarak bu girişime karşı bir mücadele başlatmışlardır.²⁶ Günlerce basında yer bulan bu hareket, halen tam olarak çözülebilmiş değildir.

Hükümete güvensizlik konusunda da toplumda bir paranoya oluşmaya başladı. İnsanlar özel hayatlarının tehlike altında olduklarını düşünüyor. 21 Aralık 2008 tarihli bir gazete haberine göre sokaktaki simitçi bile telefonunun dinlendiğini düşünüyor.²⁷ Emniyet Genel Müdürlüğü'nün bir yetkilisinin yaptığı açıklamada toplumun önemli bir kesiminin dinlendiği şüphesine sahip olduğunu belirtti. Bu durum daha sonra hükümet tarafından resmi rakamlar açıklanarak giderilmesi gereken bir sorun haline geldi.²⁸

Bir başka güvensizlik sorunu da mevcut bilimsel otoritelerin gösterdiği çelişkiler sebebiyledir. "Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulan 'Elektromanyetik Alanların Sağlık Etkilerini Değerlendirme Alt Kurulu'na göre cep telefonları sağlığa zararlı, Ulaştırma Bakanlığı'nın desteğiyle kurulan birim olan Teknoloji Bilgilendirme Platformu'na göre ise hiçbir zararı yok. Peki, biz kime inanacağız?"²⁹ Bu bir haber olarak medyada yer aldı. Hükümetin iki kuruluşunun yapmış olduğu çalışmalar farklı sonuçlar içermektedir. İnsanlar

²⁶ "Bergama Köylüleri Bir kez Daha Kazandı Ama...",
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/436579.asp>

²⁷ "Simitçi bile dinlendiğini düşünüyor", Yeni Şafak Gazetesi, 21.12.2008

²⁸ Radikal Gazetesi, 17.10.2010.

²⁹ Yeni Şafak Gazetesi, 07.02.2011.

sağlıkları söz konusu olduğu için, bu tür haberleri oldukça dikkatli ve ilgiyle izlemektedirler. Muhtemeldir ki, yakında siyasi yetkililer, bu iki bakanlığın farklı raporlar sunmasıyla ilgili olarak bir açıklama yapmak zorunda kalacaklardır. Ancak her ne kadar tatmin edici bir açıklama yapılmaya çalışılsa da, sonuç olarak siyasilerin bu konudaki açıklamalarına güvenilmeyeceği söylenebilir.

Metnin yazıldığı günlerde medyayı meşgul eden bir diğer tartışma ise sütte kanser riski ile ilgilidir. Önce medyada bir haber çıktı. “Sütte kanser tehlikesi. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı’nın açıklamasına göre yürütülen kontrol ve denetimlerde, sütlerde antibiyotik kalıntısı ve alfatoksin M1’e raslanabilmekte olup, bunlarla ilgili yasal işlem başlatılmaktadır.”³⁰ Haber hemen ciddi bir karşılık gördü ve Bakan tekrar açıklama yapmak zorunda kaldı: “zaman zaman karşılaşılan bir durum ama yaygın değil... binde bir görülebilecek bir durumu yaygınmış gibi lanse etmek doğru değil.”³¹ Bunun üzerine Tüketici Hakları Derneği bir açıklama yaparak 1/1000 oranının ülkemizde 2010 yılında kesin olmayan verilere göre yaklaşık 13 milyon 513 bin 674 ton süt üretildiğini ve bunun 1/1000’inin 13 milyon 513 bin 674 kilo süt ettiğini ve bu miktarın binlerce insanın hayatını riske attığını ifade etti.³²

Sonuç

Sonuç olarak siyaset risk toplumunda gittikçe önemsizleşen bir duruma dönüşmüştür. İnsanların hükümete güvenlerini kaybettikleri, kendilerini belirsizlik ve umutsuzluk içerisinde bir geleceğin beklediğini düşündükleri bir toplum karşımıza çıkmıştır. Belirsizlik ve umutsuzluk duygusunun hâkim olması, insanların çaresizlik hisleri siyaset üretimin ve siyasal zeminin bu konulara kaymasına yol açmıştır. Artık

³⁰ Sütte Kanser Tehlikesi, Habertürk, 17.01.2012

³¹ <http://www.samanyoluhaber.com/saglik/Bakan-Eker-Sutte-kanser-riski-yok/728341/>

³² <http://www.haber3.com/sutte-kanser-iddiasi-aciklansin-1155735h.htm>

hükümetler seçmenlerine daha güvenli bir dünya vaadinde bulunmaktadır. Tabii özgürlüklerden sürekli olarak tavizler alarak... günümüzde hükümetlerin en önemli gündemleri güvenlidir, bakımdır, entegrasyon ve göç problemleridir.

Gündelik, sıradan sağlık problemleri artık hükümetleri sarsan önemli problemler haline dönüşmüşlerdir. Bu bağlamda siyasetinde doğasında bir dönüşüm yaşanmıştır. Özellikle 20. yy.da yaşanan değişimler bu durum hazırlayıcıları olmuştur. Özellikle bilgi, toplumun bir risk ve korku toplumuna dönüşmesine yol açan en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilginin topluma yayılması ve bilgi kirliliği, bilginin farklı yorumlanması gibi konular özellikle sağlık alanındaki tartışmalar medya ve internet sayesinde toplumun alt kesimlerine kadar yayılmış ve sıradan olaylar bu durum nedeniyle hükümetlerin siyasetlerine etkilemiştir.

Genel olarak ifade edecek olursak, hem sağ hem de sol artık günümüzde neredeyse siyaset üretmez hale gelmiştir. Önceki siyaset tarzı sınıfsal temelli idi. Ancak şimdi hem sağ hem de sol toplum güvenliği gibi konulara yönelmiştir. Risk toplumu siyaseti de derinden etkilemiştir.

Siyasetin önemsizliğine ilişkin olarak, Beck'in risk toplumunun *öz-eleştirel* özelliği bağlamında düşünülürse, temel bir itiraz geliştirilebilir. Beck'e göre risk toplumunun özelliklerinden birisi öz-eleştirel olmasıdır. Toplumun öz-eleştirel olması demek, karşılaşılan tehdit ve tehlikelerin herkesi ilgilendiren bir özelliğe sahip olmasıdır. Dolayısıyla herkes taraf olmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında, siyasetin önemsizleştiği iddiasının tersi de mümkün olabilir. Beck, yurttaş inisiyatiflerinin ve sivil toplum örgütlerinin aracılığıyla siyasetin daha sıkı bir takibinin yapıldığından bahsetmektedir. Sadece oy vermekle yetinen seçmen profili artık değişmiştir Beck'e göre. Verdiği oyun hesabını soran bir vatandaş tipi oluşmuştur. Bilgiye ulaşması

daha kolay olan seçmenler, siyasilerin verdikleri sözleri tutması bağlamında bir baskı grubu olabilmektedir. Özellikle internet ağının yaygınlaşması, yeni bir toplumsal hareket tarzı olarak karşımıza çıkmıştır. Buna örnek olarak küreselleşme karşıtı hareketler gösterilebilir. Daha güncel bir örnek olarak da Tunus ve Mısır'daki halk hareketleri de bu bağlamda değerlendirilebilir. Tunus ve Mısır'da, bir sosyal paylaşım sitesi olan *Facebook* üzerinden haberleşen ve yaşanan diğer olayların da katkısıyla bir halk hareketine dönüşen süreç, gençlerin ülke siyasetine daha duyarlı olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Sonuçları açısından bakıldığında, Ortadoğu'da geri dönüşü mümkün görünmeyen bu süreç, yeni bir toplumsal hareket tarzı etrafında ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Bauman, Zygmunt, *Siyaset Arayışı*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.

Bayhan, Vehbi, "Risk Toplumu", *Doğu-Batı*, sy. 19.

Beck, Ulrich, , *Siyasallığın İcadı*, Çev. Nihat Ülner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Beck, Ulrich, *Risk Toplumu: Bir Başka Modernliğe Doğru*, Çev. Kazım Özdoğan, Bülent Doğan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2011.

Canatan, Kadir, "Batıda Konjonktürel Değişim: Özgürlük mü Güvenlik mi", *Bilgi ve Düşünce*, Yıl 1, Sayı 9, 2003, Ss.22-24.

Delibaş, Kayhan, *Basılmamış Ders Notları*, Güz Dönemi, 2010.

Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

Giddens, Anthony, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev. Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

Giddens, Anthony, *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği*, Çev. Müge Sözen, Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

Furedi, Frank, *Korku Kültürü*, Çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.

Furedi, Frank, *Politics of Fear*, Continuum International Publish Group, London, 2005.

Gazete Kaynakları

Yeni Şafak Gazetesi, 21.12.2008.

Yeni Şafak Gazetesi, 07.02.2011.

Radikal Gazetesi, 04.10.2009.

Radikal Gazetesi, 17.10.2010.

Taraf Gazetesi, 30.10.2010.

Habertürk, 17.01.2012.

İnternet Kaynakları

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/436579.asp> Erişim Tarihi:

10.10.2011

[http://www.haber3.com/sutte-kanser-iddiasi-aciklansin-](http://www.haber3.com/sutte-kanser-iddiasi-aciklansin-1155735h.htm)

[1155735h.htm](http://www.haber3.com/sutte-kanser-iddiasi-aciklansin-1155735h.htm) Erişim Tarihi: 19.01.2012

<http://www.samanyoluhaber.com/saglik/Bakan-Eker-Sutte->

[kanser-riski-yok/728341/](http://www.samanyoluhaber.com/saglik/Bakan-Eker-Sutte-kanser-riski-yok/728341/) Erişim Tarihi: 19.01.2012.

Künye:

Koyuncu, Ahmet Ayhan, "Risk Toplumu ve Siyasal Eylem: Risk Olgusunun Türk Siyasetine Yansıması", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1, (2012): 160-177.